

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ МАЛОГО Й СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Сектор малого та середнього підприємництва складає одну з системоутворюючих складових функціонування вітчизняної макроекономічної системи, що відповідним чином втілюється у кількості зайнятих осіб та загальному рівні ділової активності у межах національної економіки. Варто зазначити, що ефективне функціонування та розвиток малого та середнього бізнесу (далі – МСБ) напряду залежить від стабільності чинників зовнішнього середовища, що на сьогоднішній день є складною та багатоаспектною проблемою, яка лише поглиблюється фактом дії правового режиму воєнного стану.

Одними з найбільш помітних проблем зумовлених дією воєнного стану у рамках функціонування МСБ стала [1]: фізичне руйнування виробничого та адміністративного потенціалу, масові процеси релокації, розрив логістичних ланцюгів, дефіцит кадрового ресурсу та зниженням купівельної спроможності населення.

У межах даного дослідження пропонуємо диференціювати ключові проблеми функціонування МСБ за фінансово-економічними, соціально-політичними та регуляторними.

До проблем фінансово економічного характеру варто віднести наступні:

1. Високий рівень податкового навантаження та складність адміністрування (окрім загального негативного впливу високих податкових ставок значною проблемою залишається питання адміністрування податків, що виявляє себе у непередбачуваності змін податкового законодавства, посиленні контрольних заходів, низькій ефективності комунікаційної взаємодії між МСБ та податковими органами). За даними опитувань, 44 % підприємців вважають податкову звітність обтяжливою, а лише 19 % довіряють органам податкової служби [2].

2. Нестабільність макроекономічного середовища (високий ступінь вразливості вітчизняної економіки до внутрішніх та зовнішніх шоків, активні інфляційні процеси, втрата активів та обмежений доступ до ресурсної бази внаслідок активних бойових дій поява додаткових витрат, пов'язаних із релокацією та дією інших форс-мажорними обставин) [3].

3. Обмежений доступ до залучення фінансових ресурсів (відсутність доступних програм кредитування бізнесу, низький рівень довіри банків до МСБ, низький рівень розвитку вітчизняного фінансового ринку та культури фінансового планування серед підприємців).

До проблем соціально-політичного характеру варто віднести наступні:

1. Вплив воєнного стану та активних бойових дій (руйнування інфраструктури, обмеження переміщення товарів, зниження попиту через міграцію населення та недоступність окремих регіонів обмежені можливості до планування основної діяльності).

2. Корупція (проявляється у дозвільних процедурах, земельних питаннях, податкових перевірках та державних закупівлях, низький рівень ефективності антикорупційних органів та загальної спроможності судової системи до протидії корупційним практикам).

Індекс сприйняття корупції (CPI) демонструє повільне, але помітне покращення інституційної спроможності держави. У 2020–2021 роках показник залишався стабільним на рівні 33 балів, а у 2022 році зберігся без змін, хоча Україна піднялася на одну позицію в рейтингу. Важливий прогрес відбувся у 2023 р., коли CPI зріс до 36 балів (104-те місце), що стало наслідком посилення антикорупційних інституцій та зближення з ЄС. У 2024 р. індекс незначно знизився до 35 балів, але залишився вищим за довоєнний рівень, що свідчить про збереження реформаторського курсу та підвищення довіри з боку інвесторів. [3]

3. Соціальна нестабільність та низький рівень доходів населення (низький рівень доходів населення напряду впливає на об'єктивні спроможності МСБ до реалізації

продукції, спричиняючи істотне скорочення обсягу продажів та скорочення масштабів діяльності).

4. Інвестиційний та регуляторний контекст (ефективність МСБ наряду пов'язана з інвестиційним кліматом та інституційною спроможністю держави, визначаючи як спроможність бізнесу до залучення інвестиційного ресурсу, так і привабливість національного сектору МСБ до залучення інвестування з боку іноземних партнерів).

Прямі іноземні інвестиції (FDI) в Україні демонстрували значні коливання під впливом глобальних криз, пандемії та війни: з 4,46 млрд дол. США у 2018 р. вони зросли до 5,86 млрд у 2019 р., але різко скоротилися у 2020 р. Через повномасштабну війну приплив інвестицій знову знизився у 2022 р., проте у 2023 р. відбулося часткове відновлення (4,25 млрд дол. США). У 2024 р. FDI зменшилися до 3,98 млрд, переважно за рахунок реінвестованих доходів. У цілому така динаміка відображає поступову адаптацію бізнесу та поступове відновлення інвестиційної активності попри наявність високих ризиків [5].

Війна 2022 року стала каталізатором динамічних змін, що втілювалися у різкому падінні продажів і порушенні логістичних процесів, що змусило сектор МСБ до активного впровадження сучасних адаптаційних стратегій. За даними World Bank [6]:

- 36 % фірм шукали нових клієнтів поза традиційними ринками;
- 41 % запровадили цифрові інструменти;
- 17 % змінили асортимент продукції.

Особливо активно розвиваються оборонний сектор, фармацевтика та енергетика. Підприємства переорієнтовують ресурси на виробництво критично необхідних товарів, забезпечуючи економічну стабільність та національну безпеку.[6]

Таким чином, розвиток малого та середнього підприємництва в Україні обмежується економічними, соціальними, політичними та регуляторними чинниками. Тіньова економіка, високі податки, бюрократія, корупція та воєнні ризики формують середовище невизначеності.

Водночас досвід війни показав, що українські підприємства здатні до швидкої адаптації, пошуку нових ринків збуту, активному впровадженні цифрових технологій, зміні логістичних ланцюгів та переорієнтації на внутрішній попит.

Підсумовуючи вищевикладене, забезпечення сталого та стабільного розвитку потребує забезпечення транспарентного та прогнозованого регуляторного середовища, ефективного контролю над корупцією, підтримки інноваційних процесів та цифровізації. В свою чергу, з боку підприємницького сектору важливим залишається спроможність до забезпечення гнучкості управлінської системи, розвитку адаптивних властивостей та забезпечення ефективності стратегічного планування в умовах нестабільності зовнішнього середовища.

Перелік посилань:

1. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. *Економіка та управління підприємством. Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 3 (79). С. 97–102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2022-79-14>.

2. Як оцінює бізнес українську систему оподаткування: результати опитування. *Бухгалтер 911*. 2024. URL: https://buhgalter911.com/en/news/news-1083937.html?utm_source

3. Тульчинська С.О., Солосіч О.С. Проблеми забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 3 (83). С. 135-139. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-83-18>.

4. Сприйняття корупції. *Transperancy International*. 2025. URL: https://ti-ukraine.org/ti_format/doslidzhennya/cpi/.

5. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну. *МінфінMedia*. 2025. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/>.

6. Ukraine: Firms through the War. *World Bank Group*. 2023. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Ukraine.-Firms-through-the-War-Paper-Nov-2023.pdf>.